

RECENSIES

In het eerste gedeelte van dit werk geeft de schrijver - geograaf — een overzicht van wat dankzij de opgravingen van de archeologen Elzinga en Halbertsma en de geschriften van de Hamburger numismaat Albrecht, de Friese geschiedvorser D.J. van der Meer en enkele vroegere gemeentearchivarissen alsmede het handjevol bewaard gebleven teksten thans over het onderwerp gezegd kan worden. Ter vergelijking worden de opgravingsresultaten uit Emden en het daarbij gelegen Groothusen geresumeerd en ten dienste van de lezer wordt dit alles rijkelijk met afbeeldingen en kaarten geïllustreerd (waarbij overigens onder de afbeeldingen 15(94) en 25(117) de onderschriften niet met de afbeeldingen kloppen en het schetskaartje van de toestand rond 1300(101) de stadswallen uit de zeventiende eeuw vertoont. Erg omvangrijk is de oogst al met al niet en de weigering van de AGO-directie in 1972 om medewerking te verlenen tot opgravingen op de Oldehoveterp (32) valt dan ook des te meer te betreuren. Veel meer dan in gradaties van zekerheid uitgesproken gissingen en vermoedens kon de schrijver door dit alles niet geven, zodat de lezer op zijn beurt vaak geneigd is vraagtekens bij de tekst te plaatsen. Zo schat Schuur op pagina 99 het inwonertal rond 1300 op een paar duizend, maar de geringe toen bebouwde oppervlakte doet mij vrezen, dat daar weinig ruimte voor was. In elk geval ontbreekt iedere aanwijzing hoe de schrijver tot dat hoge inwonertal is gekomen.

Over de Grote kerk zou veel te zeggen zijn, maar ik beperk mij hier tot een verwijzing naar R.K. Donin, *Die Bettelordenskirchen in Österreich* (1935) waarin schrijver had kunnen lezen dat dominicanen bij voorkeur stukken aangewezen kregen aan de stadsranden, om die met hun bebouwing tevens te versterken. Het waren niet zozeer grotere steden, waar zij neerstreken (102), dan wel plaatsen waar veel doorgaand (handels)verkeer was. En dat was - zoals bij Winsum (124) - wel eens een zaak van voorbijgaande aard. Ik vraag mij overigens af, of het niet verder gebruiken van de dertiende-eeuwse nieuwe fundering der St. Vituskerk (117) niet zou kunnen samenhangen met de bouw der Dominicaner- of der Nijehovekerk (183).

Weinig zegt hij over de stadspoorten. Graag had ik schrijvers mening gehoord over het door hem niet aangeroerde espelvraagstuk. Uit een oogpunt van rechtstermgeografie is dat al interessant, omdat het woord espel in de betekenis van stadswijk buiten Friesland uitsluitend te Kampen voorkomt, maar als ik mij goed herinner is gedurende de latere middeleeuwen het toen toch al niet grote espelaantal met één verminderd. Zou ook voor Leeuwarden zijn opgegaan, wat J. Schultze in de door hem onderzochte steden constateerde, dat het getal der wijken samenhang met dat der stadspoorten in verband met de verdediging daarvan door de wijkgenoten? En wat de herkomst van het woord olderman betreft: de verspreiding uitsluitend over in de dertiende eeuw aan de Noordzeehandel deelnemende steden in Engeland en op het vasteland pleit juist sterk voor de door schrijver verworpen samenhang met het koopmansgilde (160), zeker gezien de nauwe relatie in die eeuw tussen de kooplieden en de zich vormende stadsraden.

Voor de - vaak in extenso afgedrukte - teksten zijn, afgezien van enkele - soms duidelijke - foto's op de pagina's 18, 74 en 142, uitsluitend bestaande publikaties gebruikt, die niet altijd tot de jongste behoren. In plaats van het op pagina 132 noot 9 geciteerde artikel uit 1842 had het *Oorkondenboek van het Sticht Utrecht tot 1301*, I (1920) nr. 426 genoemd kunnen worden en de door Blok in 1888 vermelde Leeuwarder brief uit 1323 (143, j° 207 n.4) is inmiddels gepubliceerd in het *Hamburgisches Urkundenbuch*, II (1939) nr. 587. De citaten zijn trouwens niet het sterkste gedeelte van het boek. Als men na lang zoeken (kopjes boven de tekst met hoofdstukaanduidingen worden node gemist) een bepaalde noot ontdekt, wordt men vaak afgescheept met de vermelding van een algemeen werk of andere secundaire bron, zodat het toetsen van beweringen aan de oorspronkelijke bewijsplaatsen

een zeer tijdrovende affaire wordt. Soms wordt men - als ware het boek een ganzebord - naar een volgende plaats in het boek doorverwezen (201, n.19: 'Raadpleeg alvast hoofdstuk 6').

Ware het hierbij gebleven, dan hadden wij wel geen indrukwekkend, maar in elk geval een handig overzicht van veel verspreid materiaal. Ongelukkigerwijze echter heeft de schrijver of de promotiecommissie het nodig gevonden uitgebreide historische en rechts-historische gedeelten aan het boek toe te voegen, die alleen maar doen zien, dat schrijver historicus noch rechtshistoricus is. Vrijwel de gehele en voor het onderwerp uiterst relevante Noordduitse en Scandinavische literatuur over middeleeuwse stadsontwikkeling uit de laatste decennia is buiten beschouwing gebleven, waarom het - afgezien van enkele hierboven aangehaalde, meer het geografische aspect rakende kwesties - weinig zin heeft om op details in te gaan. In een in 1979 verdedigde dissertatie doet het hoogst zonderling aan op pagina 97 Pirenne nog in het veld gebracht te zien tegen Richthofen en Heek en dat zonder de al spoedig opgedoken tegenkritiek, dat Pirenne te eenzijdig van de Vlaams-Luikse industriesteden uit keek en daarmee het overwegende handelskarakter van de Noordelijke steden, zoals Leeuwarden, miskende. Door zulke passages - en er zijn er vele - was het boek bij verschijnen al verouderd.

Het moet een moeizaam werk geweest zijn om - zoals schrijver deed -, uit de politieboeken van Leeuwarden, Sneek en Bolsward parallele plaatsen bijeen te zoeken. Deze staan nu alle keurig achterin het boek, maar het is jammer, dat daarmee niets is aangetoond. In de autonome sector van het stadsrecht is altijd bij nabije en verre burens afgekeken, zonder dat daar enige conclusie van filiatie of anderszins uit kan worden getrokken. Er zijn politiekeuren die van Harderwijk en Kampen tot Rostock en Stockholm letterlijk identiek zijn, zonder dat dat meer bewijst dan een intensief handelsverkeer, dat voor de overbrenging zorgde. Van de in Friesland ook niet onbekende Göttinger rechtshistoricus Ebell had schrijver op dat gebied veel kunnen leren.

De moeite door de schrijver aan dit boek besteed is helaas niet in overeenstemming met het magere resultaat.

M.J. van Lennep

I.V.T. Spaander en R.A. Leeuw, ed., *De stad Delft. Cultuur en maatschappij tot 1572* (Delft: Stedelijk museum het Prinsenhof, 1979, 2 dln, resp. tekst vii+ 183 blz. en afbeeldingen, ongenummerd).

Tentoonstellingen over de geschiedenis van diverse steden worden er tegenwoordig vaak georganiseerd, maar uitvoerige complete stadsgeschiedenissen worden er nauwelijks meer geschreven, zoals dat in de achttiende eeuw en ook later nog wel gebeurde. De stad Delft heeft nu het lofwaardige initiatief genomen om een stadsgeschiedenis te laten voortvloeien uit een tentoonstelling. In de herfst van 1979 werd in het Prinsenhof een tentoonstelling, die de tijd tot 1572 bestreek, geopend en tegelijkertijd verscheen het hier gerecenseerde boek, dat min of meer als catalogus zou kunnen dienen. Er zullen nog drie tentoonstellingen volgen, het nageslacht zal daaraan een veeldelig werk overhouden, dat de moderne inzichten in vele aspecten van de Delftse geschiedenis moet verwoorden.

Te oordelen naar dit eerste deel zal een groot deel van de hooggespannen verwachtingen inderdaad worden ingelost, maar het ideaal wordt natuurlijk niet bereikt. Een van de redenen lijkt me dat de stof te zeer versnipperd is over een te groot aantal auteurs, niet minder namelijk dan veertig. Was het bijvoorbeeld nodig dat haast ieder middeleeuws klooster een